

PAPIRUSY BIBLIJNE

czyrpały ze wspólnego lit. źródła; 5° papirus Nasha – hebr. papirus bibl. z II-I w. prz.Chr., nabyty 1902 w Egipcie przez sekretarza Society of Biblical Archaeology – W.L. Nasha i przechowywany w Cambridge University Library; składa się z pojedynczej karty, na której w jednej kolumnie liczącej 24 wiersze pełne i ślady wiersza 25. zapisano → *Dekalog* (Wj 20,2-17; Pwt 5,6-21) oraz modlitwę → *Szema* (Pwt 6,4-5); tekst *Dekalogu*, będący prawdopodobnie kompilacją 2 tekstów bibl., jest bliższy formie Pwt niż z Wj i bardziej zbliżony do gr. wersji LXX niż TM; uważa się go za tekst liturg. przypominający modlitwy zawarte w *teffilin* (→ filakterie) i *mezuzot* (→ mezuzy) z → Qumran, którym jest pokrewny treściowo; powstał w Egipcie w okresie machab. (→ Machabeusze); w momencie publikacji (1903) był jednym z najstarszych świadków tekstu bibl.; do jego nauk. opracowania przyczynili się uczeni ang. S.A. Cook i F.C. Burkitt; 6° papirusy z → Oxyrynchus – znaczna liczba gr. tekstów ST i NT odnaleziona wśród papirusów w górnoegip. Oxyrynchus; fragmentaryczne rękopisy ST zawierają tłum. → *Septuaginty* (z wyjątkiem P. Oxy. 1073 z 350 po Chr., zawierające starolac. tłumaczenie Rdz 5 – 6); 50 z nich zawiera teksty NT; niektóre datuje się na poł. II w. po Chr. (ok. 100 lat od przybliżonej daty powstania pierwszych ksiąg NT); jednym z najstarszych jest P. Oxy. 3523, datowany na ok. 150 po Chr., zawierający tekst J 18,36 – 19,1; 19,2-7; obecnie znane są 124 p.b. NT (w tym ok. 40% pochodzi z Oxyrynchus, większość przechowywana w Ashmolean Museum w Oksfordzie, znaczna część w in. instytucjach nauk. w Anglii i Stanach Zjedn.; publikowane w serii *The Oxyrynchus Papyri*, Lo 1898-); 7° papirusy z Qumran – jednym z ważniejszych źródeł była deuterokan. księga Tobiasza, znana do momentu odkrycia qumrańskich w tłumaczeniu gr. *Septuaginty* i tłumaczeniach pochodnych, zapisana na papirusie 4Q196 (4QpapToba ar; DJD XIX 7-39), datowany jest paleograficznie na poł. I w. prz.Chr., zawiera aram. fragmenty Tb 1 – 7; 12 – 14; składa się z 19 zidentyfikowanych i 30 nieustalonych fragmentów; dzięki aram. tekstowi Tb, zachowanemu w 4Q196 oraz 3 in. rękopisach (4Q197-4Q199; DJD XIX 41-62) spisanych na wyprawionej skórze stwierdzono, że językiem kompozycji tego dzieła był język aram., a nie hebr., poświadczony w Qumran w 1 manuskrypcie (4Q200; DJD XIX 63-76); w Qumran odkryto także in. p.b.: 4Q69 (4QpapIsap) Iz 5,28-30, datowany na 1. poł. I w. prz.Chr. (DJD XV 139), 4Q120 (4QpapLXXLevb) Kpł 2,3-5,7-8?; 3,4,7,9-14; 4,3-4,6-8,10-11,18-19,26-28,30; 5,6,8-10,16-19; 6,1-5, datowany na I w. prz.Chr. (DJD IX 167); 4Q249j (4Qpap cryptA Lev¹⁹) Kpł 26,14-16, datowany na 1. poł. II w. prz.Chr. (DJD XXXVI 575); 4Q249k (4Qpap cryptA; Leviticus A) Kpł 26,16-17, datowany na 2. poł. II w. prz.Chr. (DJD XXXVI 578); 4Q249l (4Qpap cryptA; Leviticus B) Kpł 26,33-34, datowany na koniec II w. prz.Chr. (DJD XXXVI 581); 4Q483 (4QpapGen^o) Rdz 1,9-10,28-29, datowany na 30 prz.Chr. – 68 po Chr. (DJD VII, 2); 6Q3 (6Qpap-Deut?) Pwt 26,19? (DJD III 106); 6Q4 (6QpapKgs) 1 Krl 3,12-14; 2 Krl 5,26; 6,32; 7,8-10,20; 8,1-5; 9,1-2; 10,19-21, datowany na 2. poł. II w. prz.Chr. (DJD III 107); 6Q5 (6QpapPs?) Ps 78,36-37? (DJD III 112); 6Q7 (6QpapDan) Dn 8,16-17,20-21?; 10,8-16; 11,33-36, 38, datowany na ok. 50 po Chr. (DJD III 114); 7Q1 (7QpapLXXExod) Wj 28,4-7, datowany na ok. 100 prz.Chr. (DJD III 142); 7Q2 (7QpapEpJer gr.) datowany na ok. 100 prz.Chr. (DJD III 143); p.b. zostały znalezione również w Chirbet al-Merd (staroż. Hirkania) k. Qumran na Pustyni Judzkiej, gdzie w ruinach klasztoru bizant. z V w. po Chr., wzniesionego na ruinach twierdzy hasmonejsko-herodiańskiej, odnaleziono m.in. p.b. z VI w. po Chr. z fragmentami tekstów NT w języku aram.: P^{83} Khirbet Mird 16,29 (Mt 20; 23 – 24) i P^{84} Khirbet Mird 4.11.26,27 (Mk 2 i 6; J 5 i 17); 8° papirusy Rylandsa – obszerna kolekcja, przechowywana w John Rylands University Library w Manchesterze (Anglia), obejmuje kilka cennych egzemplarzy p.b., m.in. P^{52} (Gr. P 457)

zawierający tekst J 18,31-33 (*recto*) i 18,37-38 (*verso*); zakupiony 1920 w Egipcie przez B. Grenfella, został opublikowany 1935 przez C.H. Roberts; będący niewielkich rozmiarów (8,9 x 6 cm) fragmentem pierwotnego kodeksu, datowany jest paleograficznie na 1. poł. II w. po Chr., niedługo po powstaniu J, i uważany za jeden z najstarszych świadków tekstu NT; in. znanym p.b. z kolekcji Rylandsa jest P^{32} (P. Ryl. 5) zawierający fragmenty Tt (1,11-15 oraz 2,3-8), datowany na ok. 200 po Chr.; p.b. wykorzystywanym w krytyce tekstu NT stanowi również P^{32} (P. Ryl. 4) z tekstem Rz 12,3-8, datowany na VII w.

F.C. Burkitt, *The Hebrew Papyrus of the Ten Commandments*, JQR 15(1903) 392-408; A. Cook, *A Pre-Massoretic B.P.*, PSBA 25(1903) z. 1, 34-56; F.C. Burkitt, *The Nash Papyrus, a New Photography*, JQR 16(1904) 559-561; N. Peters, *Die älteste Abschrift der zehn Gebote, der Papyrus Nash*, Fr 1905; H. Idris Bell, T.C. Skeat, *Fragments of an Unknown Gospel and Other Early Christian Papyri*, Lo 1935; C.H. Roberts, *An Unpublished Fragment of the Fourth Gospel in the John Rylands Library*, BJRL 20(1936) 45-55; W.F. Albright, *A Biblical Fragment from the Maccabean Age. The Nash Papyrus*, JBL 56(1937) 145-176; Ch. Perrot, *Un fragment christo-paléstinien découvert à Khirbet Mird (Actes des Apôtres X 28-29, 32-41)*, RB 70(1963) 506-555; K. Romaniuk, *Wprowadzenie do krytyki tekstu ST i NT*, Pz 1975, 30-31; C.H. Roberts, *Manuscript, Society and Belief in Early Christian Egypt*, Lo 1979; M. Gronewald, *Papyrus Köln 255. Unbekanntes Evangelium oder Evangelienharmonie (Fragment aus dem „Evangelium Egerton“)*, Kö 1987, 136-145; W. Chrostowski, *Nad Biblią. 47. Rękopisy z genizy kairskiej i papirus Nash*, Ład Boży (1993) z. 21, 4; E. Tov, *Der Text der Hebräischen Bibel. Handbuch der Textkritik*, St 1997; P.W. Comfort, D.P. Barrett, *The Text of the Earliest NT Greek Manuscripts*, Wheaton 2001; S.E. Porter, *Apocryphal Gospels and the Text of the NT before AD 200*, w: *The NT Text in Early Christianity. Proceedings of the Lille Colloquium, July 2000*, La 2003, 235-259; Oxyrynchus. *A City and Its Texts*, Lo 2007.

Henryk Józef Drawnel

PAPIZM (łac. *papa* papież, *papista* zwolennik papieża), zbiór poglądów o znaczeniu pejoratywnym, przypisywanych przez reformatorów niem. i szwajc. oraz ich zwolenników doktrynie Kościoła rzym.kat.; w protestantyzmie jest synonimem → katolicyzmu i → papieżstwa.

Termin p. wywodzi się z teol. polemik M. Lutra, J. Kalwina oraz zwolenników → reformacji z „papistami”, czyli papieżem (jako zwierchnikiem Kościoła rzym.kat.) oraz reprezentującymi go biskupami i teologami; charakterystyka p. wystąpiła m.in. w *Artykułach szmalkaldzkich* (w: *Księgi wyznaniowe Kościoła luterńskiego*, BB 1999, 335-358) i *Traktacie o władzy i prymacie papieża* (tamże 359-369); określeniem tym posługiwali się też anglikanie (→ non jurors) w odniesieniu do bpa Rzymu i rzym. Kurii.

P. w rozumieniu protest. polemistów zawierał elementy kontestowane przez reformatorów (praktyka odpustów, celibat duchownych, kult relikwii i pielgrzymki); protestanci zarzucali katolikom odejście od przepowiadania oraz wierności „czystej Ewangelii” Jezusa Chrystusa, przejawiające się w braku zdolności do pokuty i nawrócenia, odnowy i reformy wiary, a także życia kośc.; ich prakt. przejawem było akcentowanie zwł. doktrynalnej → nieomyślności i → prymatu papieża; przedstawiciele reformacji odrzucali szczeg. prymat jurysdykcyjny (wg nich nie pochodzący *iure divino*) papieża jako bpa Rzymu i całego (prawdziwego) Kościoła; sam papież był przez nich nazywany apokalipt. antychrystem, a jego zwolennicy – bibl. faryzeuszami; twierdzili, że dobre uczynki są wyrazem prawdziwej wiary (*ubi non sequuntur bona opera, ibi fides esse falsam et non veram*) a nie zasługi usprawiedliwienia i zbawienia; negowali eklezjalny ekskluzywizm soteriologiczny, zawarty w aksjomacie → extra Ecclesiam salus nulla; p. (choć wewnętrznie niespójny) był ostatecznie dla wyznawców reformacji XVI w. doktryną błędną i fałszywą, czyli herezją (m.in. F. → Heiler nazywał go „papieskim centralizmem i romanizmem”); tak rozumiany stanowił jednocześnie przeciwieństwo skrajno-ekskluzywnego → episkopalizmu, → kolegializmu i → koncyliaryzmu, będąc w wymiarze zwierchności państwa nad Kościołem – ideologicznym odpowiednikiem → ceszaropapizmu.

F. Heiler, *Der Katholizismus*, Mn 1923, 1970, 278-346; tenże, *Altkirchliche Autonomie und päpstlicher Zentralismus*, Mn 1941 (passim); H. Kirchner, J. Schil-

ling, EKLn III 1014-1016, 1018-1027; *Conciliarism and Papalism*, C 1997; H. Kirchner, ECh IV 277-278.

Stanisław Józef Kozła

PAPOCEZARYZM, papalizm, doktryna przyznająca głowie Kościoła powsz. (→ papież) prymat w sprawach duchowych (*plenitudo potestatis spiritualis*) i jurysdykcyjnych (→ prymat papieża) wobec wszystkich członków wspólnoty wiernych, w tym → cesarzy i władców monarchii chrześc. (→ król II).

P. wyrasta z doktryny wypracowanej w V w. po Chr., odwołującej się do poglądów → Augustyna, pap. → Leona I Wielkiego i → Gelazego I, uznających, że papież jako następca Piotra Apostoła dysponuje prymatem jurysdykcyjnym i nauczycielskim, korzystając z → autorytetu (*auctoritas*), ale nie z władzy zmuszającej (*potestas*), realizowanej przez władcę świeckiego niebędącego zwierzchnikiem duchowym; wypracowanie w nast. stuleciach koncepcji → Kościoła jako hierarchicznie uporządkowanej, organicznej wspólnoty wiernych i regulującego ich zachowania ładu normatywnego pozwoliło wprowadzić zmiany w tej doktrynie; już w VIII-IX w. papież, zwł. Mikołaj I, zaczęli głosić, iż żaden władca nie może stanowić norm sprzecznych z ustalonymi kanonami; niektórzy twierdzili, że papież, który sankcjonuje normy kan., jest gwarantem pokoju, umożliwiającego wiernym realizację nadnaturalnego celu.

Istotny wpływ na rozwój tej koncepcji miał kard. → Humbert z Silva Candida, pojmujący „Kościół” jako „jednię niepodzielną i niepodzieloną”, w której wyższość duchowieństwa (*sacerdotium*) wobec władców (*imperium*) zyskiwała walor prawny; papież miał określać reguły właściwe także ciału jako narzędziu duszy dążącej do nadnaturalnego celu; nim doszło do realizacji tej koncepcji najpierw w umiarkowanej wersji papalistycznej, a nast. hierokratycznej (obu kojarzonych z p., choć bardziej zasadne jest łączenie z nim wersji skrajnej), przez kilkadziesiąt lat toczył się spór o → inwestyturę między pap. → Grzegorzem VII a ces. → Henrykiem IV; ces. pretensje o wyposażanie biskupów i opatów w symbole władzy duchowej i świeckiej zostało odrzucone już 1049 przez synod w Reims, który zakazał odbierania inwestytury kośc. z rąk świeckich władców; zakaz odbierania inwestytury biskupiej z rąk królów, inwestytury kościołów z rąk wszystkich świeckich ustalono na synodzie 1075; pap. → Urban II i → Paschalis II głosili, że ces. inwestytura nie ma mocy wiążącej, a trwanie przy niej skutkuje → ekskomuniką; ces. → Henryk V, który ustanowił antypap. → Grzegorza VIII i został ekskomunikowany, wobec oporu duchownych i świeckich niem. feudalów, zawarł 1122 konkordat → wormacki; na jego mocy mógł w krajach niem. wybierać biskupów i udzielać im inwestytury świeckiej, w in. częściach cesarstwa (poza Państwem Kośc.) miał nadawać inwestyturę tylko świecką biskupom uprzednio wyświęconym; za czasów pap. Innocentego III wybierano hierarchów Kościoła już bez udziału władców świeckich; → Bernard z Clairvaux i → Hugon ze Świętego Wiktora przygotowali ujęcie papalistyczne, nie sięgając jeszcze po „teorię dwóch mieczy” spoczywających w rękach bpa Rzymu, nie kojarząc ich z duchową i świecką jurysdykcją, ale z narzędziami „upominającego autorytetu” („miecz duchowy”) i „karczującej władzy” („miecz materialny”), która nie miała korzystać z „miecza doczesnego” (służącego do szerzenia wiary, oddawanego np. zdaniem → Ottona z Freisingu świeckiemu pias-tunowi *imperium*, pozostającemu w Kościele jako „ciele prawnym”; *Corpus Christi iuridicum*); od końca XII w. coraz częściej „miecz doczesny” sytuowano po stronie papieża, który miał wpływać na wybór królów (z wyjątkiem cesarstwa i królestwa niem.), a nie tylko orzekać o czynie popełnionym przez władcę świeckiego (*casualiter et ratione peccati*); Innocenty III, który głosił, że papież sprawuje jurysdykcję jedynie w sprawach duchowych i korzysta z pełni władzy świeckiej tylko w → Państwie Kościelnym i krajach lennych (np. w Anglii po

holdzie króla → Jana bez Ziemi), twierdził także, że papież jest władcą Kościoła jako „świata”, może być sądzony tylko przez Boga i stanowi ostateczną instancję orzekającą dla chrześcijan; Innocenty IV uważał nawet, że papież ma pełnię władzy wobec wszystkich członków „ciała jurysdykcyjnego” Kościoła, gdyż jako bezpośredni zwierzchnik w sferze duchowej sprawuje pośrednie władztwo w sferze świeckiej, skoro władający w niej byli poddani nie tylko jego osądowi dokonywanemu wedle miar prawnych obowiązujących wszystkich chrześcijan, ale także jego zwierzchnictwu polit.; papież miał decydować o użyteczności władców świeckich dla wspólnoty polit., a nie tylko prawnej; zdaniem Alanusa Anglicusa uprawnienia papieża do usuwania władcy z tronu nie należało już wiązać z aktem zwolnienia poddanych z posłuszeństwa „z powodu grzechu”, ale z jego prawem do stwierdzenia nieużyteczności władcy dla Kościoła jako „ciała politycznego”; hierokratyczną wersję p. uzasadniano racjami głoszonymi przez zwolenników p. (koncepcje 2 mieczy, kluczy, → donacja Konstantyna, *translatio imperii*), uskrainianymi w XI-XIII w., w okresie postępującego rozpadu związków feudalnych i pojmowania uniwersalnej wspólnoty chrześcijan jako organicznej jedni wierzących; stanowisko to znalazło wyraz w pismach → Idziego Rzymskiego i → Augustyna Triumphusa w związku z konfliktami pap. Bonifacego VIII z królem → Filipem IV Pięknym oraz Jana XXII z ces. → Ludwikiem IV Bawarskim (1328 koronowany przez rzym. senatora, oświadczył, że przyjmuje koronę z „woli ludu”).

Centralna dla p. koncepcja korporacyjnej wspólnoty, ważna jeszcze dla koncyliarystów, stała się w XIV w. przedmiotem krytyki woluntarystów i nominalistów (m.in. → Marsyliusz z Padwy, W. → Ockham), ujmujących Kościół nie jako organiczną całość, ale „zbiorowość wierzących”, papieża nie jako „głowę” ciała, lecz tylko ich reprezentanta, a wierzących jako członków różnych wspólnot polit., których władcy dzierżyli władzę równą ces. i stawali się spoiwem jedności ciał partyk.; ten polit. ruch wiązał się z rosnącym wpływem → arystotelizmu, który akcentując naturalną, pośrednio boską, proveniencję powstających wspólnot polit., odróżniał je od korporacyjnej wspólnoty Kościoła, spajanej wiarą, doktryną i sakramentami, mającej za „władcę” Jezusa Chrystusa i Jego wdziałnego namiestnika; monarcha, nie będąc już instrumentem uniwersalnego Kościoła, był w stanie rozoznawać treść norm naturalnoprawnych opartych na skłonnościach przyrodzonych, ujawniających treść prawa wiecznego; prawo ludzkie, którego treść określał, było nadal ograniczane wymaganiami natury ludzkiej, dzięki czemu utrzymana została sfera norm spajających „narodowe” systemy prawne, a odzwierciedlających hierarchię celów, eksponowaną m.in. przez → Tomasza z Akwinu.

A.J. Carlyle, R.W. Carlyle, *History of Medieval Political Theory in the West II-VI*, E 1909-36; M. Maccarrone, *Chiesa e stato nella dottrina di papa Innocenzo III*, R 1940; W. Ullmann, *Medieval Papalism. The Political Theories of the Medieval Canonists*, Lo 1949, 2010; S. Mochi Onory, *Fonti canonistiche dell'idea moderna dello stato*, Mi 1951; M. Pacaut, *La théocratie. L'Eglise et le pouvoir au moyen-âge*, P 1957, 1989; M. Wilks, *The Problem of Sovereignty in the Later Middle Ages. The Papal Monarchy with Augustinus Triumphus and the Publicists*, C 1963, 1964; G. Post, *Studies in Medieval Legal Thought. Public Law and the State, 1100-1322*, Pri 1964; J. Watt, *The Theory of Papal Monarchy in the Thirteenth Century. The Contribution of the Canonists*, Trad 20(1964) 179-317.

Bogdan Szlachta

PAPOWO BISKUPIE, parafia w dek. chełmińskim w diec. toruńskiej.

Pierwsza wzmianka o P.B. pochodzi z 1222, kiedy bp płoc. Gedko przekazał je bpowi prus. Chrystianowi; nast. było własnością Krzyżaków (siedziba komturstwa, a po 1410 prokuratorstwa) i do 1466 wchodziło w skład państwa krzyżackiego; od 1505 – własność bpów chełmińskich (stad w nazwie Biskupie); w I rozbiórce (1772) zagarnęły je Prusy, 1920 wróciło do Polski.

Początki parafii w P.B. sięgają poł. XIII w.; do 1992 należała do diec. chełmińskiej; drewniany kościół św. Mikołaja i jego prob. Krystian wzmiankowany są 1284; obecna świątynia,